

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

**POWIAT
ŁUKOWSKI**

**UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY**

INNOWACYJNE PROGRAMY NAUCZANIA - PILOTAŻ W PONADGIMNAZJALNYCH SZKOŁACH OGÓLNODOSTĘPNYCH Z ODDZIAŁAMI INTEGRACYJNYMI

**RAPORT O PILOTAŻOWYM WDRÓŻENIU INNOWACYJNYCH PROGRAMÓW NAUCZANIA UCZNIÓW
ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI Z WYKORZYSTANIEM NOWOCZESNYCH METOD
DIAGNOZY I TERAPII UCZNIĄ NIEPEŁNOSPRAWNEGO**

INNOWACYJNE PROGRAMY NAUCZANIA - PILOTAŻ W PONADGIMNAZJALNYCH SZKOŁACH OGÓLNODOSTĘPNYCH Z ODDZIAŁAMI INTEGRACYJNYMI

RAPORT O PILOTAŻOWYM WDROŻENIU INNOWACYJNYCH PROGRAMÓW NAUCZANIA UCZNIÓW
ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI Z WYKORZYSTANIEM NOWOCZESNYCH METOD
DIAGNOZY I TERAPII UCZNIĄ NIEPEŁNOSPRAWNEGO

Łuków, sierpień 2012 r.

Raport przygotowano w ramach projektu "Innowacyjne programy nauczania - pilotaż w ponadgimnazjalnych szkołach ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi" opracowanego przez Powiat Łukowski na konkurs ogłoszony przez Ministerstwo Edukacji Narodowej nr 2/POKL/3.3.4/09, Priorytet III Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.3 Poprawa jakości kształcenia, Poddziałanie 3.3.4 Modernizacja treści i metod kształcenia – projekty konkursowe Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

Projekt realizowany przez Powiat Łukowski na podstawie umowy z Ministerstwem Edukacji Narodowej z dnia 20 listopada 2009 r.

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie.....	7
Cel i grupa docelowa projektu.....	8
Działania przewidziane do realizacji.....	9
Realizacja projektu.....	10
Rekrutacja.....	10
Szkolenie dyrektorów, nauczycieli i specjalistów.....	10
Zakup sprzętu rehabilitacyjnego.....	11
Rozpoznanie możliwości rozwojowych , zainteresowań i potrzeb edukacyjnych uczniów niepełnosprawnych uczestniczących w projekcie.....	12
Opracowanie innowacji programowych.....	12
Wdrożenie i realizacja innowacji programowych.....	14
Spotkania robocze dyrektorów, nauczycieli i specjalistów.....	15
Rezultaty i wnioski.....	16
Podsumowanie.....	19

WPROWADZENIE

Z szacunków Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie wynika, że w Polsce jest 400 - 500 tysięcy uczniów niepełnosprawnych.

Odsetek dzieci niepełnosprawnych uczących się w szkołach specjalnych wynosi 65%, w tym w szkołach podstawowych 44%, w gimnazjach 63%, w szkołach ponadgimnazjalnych 72%. W integracyjnych szkołach podstawowych uczy się 16% niepełnosprawnych, w gimnazjach integracyjnych - 5%, w ponadgimnazjalnych szkołach integracyjnych - 4%. (źr. Dane MEN)

Według ekspertów, zbyt dużo uczniów niepełnosprawnych uczy się w szkołach specjalnych, podczas gdy rodzaj ich niepełnosprawności pozwala na naukę w szkołach masowych, gdyby tylko stworzono w nich odpowiednie dla nich warunki nauki. Ci niepełnosprawni natrafiają na bariery:

- brak umiejętności formułowania programów indywidualnych przez nauczycieli;
- niedostosowane podręczniki szkolne;
- brak specjalistycznego sprzętu;
- brak programów dostosowanych do potrzeb uczniów niepełnosprawnych na poziomie szkół ponadgimnazjalnych.

Ponadgimnazjalne szkoły ogólnodostępne potrzebują wsparcia we właściwym prowadzeniu klas integracyjnych poprzez:

- zapewnienie nauczycielom metodycznej pomocy w zakresie wdrażania innowacyjnych programów nauczania dostosowanych do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów niepełnosprawnych,
- zatrudnianie w szkołach ponadgimnazjalnych specjalistów: pedagogów, psychologów, rehabilitantów ruchowych, logopedów,
- organizowanie dodatkowych i indywidualnych zajęć rewalidacyjnych,
- zwiększanie samodzielności uczniów niepełnosprawnych, przygotowywanie do wyboru dróg życiowych w tym kontynuowania edukacji na miarę ich rzeczywistych możliwości,
- integrowanie młodzieży przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych mających na celu skuteczną pomoc w osiąganiu dojrzałości w różnych sferach funkcjonowania przy jednoczesnym lepszym poznawaniu siebie nawzajem, nawiązywaniu bliższych kontaktów, uznawaniu własnych słabości i mocnych stron.

CEL I GRUPA DOCELOWA PROJEKTU

Celem głównym projektu było niwelowanie barier, które ograniczają młodzieży o specjalnych potrzebach edukacyjnych dostęp do ponadgimnazjalnych szkół ogólnodostępnych poprzez:

- podniesienie poziomu wiedzy kadry dydaktycznej w zakresie formułowania indywidualnych programów nauczania oraz pracy z uczniem niepełnosprawnym;
- wzrost atrakcyjności i skuteczności procesu dydaktycznego skutkujący podniesieniem umiejętności społecznych i kompetencji kluczowych przez uczniów uczestniczących w projekcie.

Cele szczegółowe obejmowały:

- podniesienie poziomu wiedzy i umiejętności dyrektorów, nauczycieli i specjalistów ze szkół objętych projektem;
- uatrakcyjnienie oferty edukacyjnej poprzez pilotażowe zastosowanie 3 innowacyjnych programów nauczania z wykorzystaniem nowoczesnych metod diagnozy i terapii;
- wypracowanie modelu współpracy między nauczycielami a specjalistami ze szkół objętych projektem, mającego na celu wymianę doświadczeń i informacji;
- poprawa warunków sprzyjających edukacji uczniów (w tym uczniów niepełnosprawnych) objętych projektem;
- nabycie przez uczniów objętych projektem (w tym uczniów niepełnosprawnych) umiejętności społecznych i kompetencji kluczowych.

Grupę docelową projektu stanowiły 4 ponadgimnazjalne szkoły ogólnodostępne z oddziałami integracyjnymi z terenu województwa lubelskiego.

DZIAŁANIA PRZEWDZIANE DO REALIZACJI

W ramach projektu zaplanowano do realizacji następujące działania:

- przeprowadzenie szkolenia dla dyrektorów szkół i kadry (nauczycieli oraz specjalistów) doskonalącego i podnoszącego umiejętności opracowywania i wdrażania innowacyjnych, indywidualnych programów nauczania oraz pracy z uczniem niepełnosprawnym;
- przeprowadzenie dwóch spotkań roboczych dyrektorów szkół oraz kadry (nauczycieli i specjalistów) pracującej w projekcie, dotyczących realizowanych innowacji i mających na celu wymianę informacji i doświadczeń z realizowanego projektu oraz wypracowanie wniosków do przyszłej pracy;
- rozpoznanie możliwości rozwojowych, zainteresowań i potrzeb edukacyjnych w zakresie nauk matematycznych, przyrodniczych i technicznych uczniów niepełnosprawnych uczestniczących w projekcie;
- opracowanie, na bazie przeprowadzonego rozpoznania, 3 innowacyjnych programów nauczania odpowiadających potrzebom edukacyjnym uczniów niepełnosprawnych uczestniczących w projekcie;
- przyjęcie i zrealizowanie opracowanych innowacji w klasach integracyjnych uczestniczących w projekcie;
- przeprowadzenie indywidualnych zajęć rewalidacyjnych dla uczniów niepełnosprawnych, dostosowanych do ich potrzeb na podstawie przeprowadzonego rozpoznania;
- zorganizowanie konferencji podsumowującej projekt;
- opracowanie i wydanie raportu o pilotażowym wdrożeniu innowacyjnych programów nauczania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi z wykorzystaniem nowoczesnych metod diagnozy i terapii ucznia niepełnosprawnego.

REALIZACJA PROJEKTU

Realizację działań projektowych rozpoczęto we wrześniu 2009 roku. Podejmowane zgodnie z harmonogramem czynności nie ograniczały się tylko do opracowania i wdrożenia innowacji programowych, obejmowały również bieżące zarządzanie projektem, jego promocję i ewaluację. Czynności organizacyjne i zarządzanie projektem nie są jednak przedmiotem tego raportu. W dalszej części raportu skupimy się na czynnościach dotyczących sedna projektu czyli innowacji programowych.

REKRUTACJA

Pierwszym, istotnym z punktu widzenia realizacji innowacji programowych działaniem była rekrutacja. Przeprowadzona została szeroka akcja informacyjno-promocyjna. Informacje o projekcie i zasadach rekrutacji zostały opublikowane na stronie internetowej Powiatu Łukowskiego. Została również opracowana strona internetowa projektu. Przygotowano i rozesłano do ponadgimnazjalnych szkół z oddziałami integracyjnymi województwa lubelskiego pakiety informacyjne z zaproszeniem do udziału. Efektem szerokiej akcji informacyjnej było zainteresowanie szkół uczestnictwem w projekcie, wyrażone w postaci przesłanej do biura projektu *Deklaracji uczestnictwa w projekcie*. Chęć przystąpienia wyraziło 5 szkół. Komisja rekrutacyjna zakwalifikowała do udziału w projekcie:

- Zespół Szkół Nr 2 im. A. Świętochowskiego w Łukowie
- Zespół Szkół w Stoczku Łukowskim
- Zespół Szkół Ekonomicznych im. M. Dąbrowskiej w Międzyrzecu Podlaskim
- Zespół Szkół Zawodowych Nr 2 im. F. Żwirki i S. Wigury w Białej Podlaskiej

Z wymienionymi szkołami podpisano umowy uczestnictwa. Umowy określiły wzajemne zobowiązania i sposób realizacji projektu. Wskazywały oddział klasy pierwszej integracyjnej, w której realizowane będą działania projektowe, w szczególności realizowane będą opracowane w ramach projektu innowacje programowe. Załącznikiem do każdej umowy była opinia rady pedagogicznej i rady rodziców dotycząca udziału szkoły w projekcie. W ramach przyjętych zobowiązań szkoły zapewniły uczestnictwo uczniów w projekcie oraz sale dydaktyczne. Powiat Łukowski zapewnił przeszkolenie dyrektorów, nauczycieli i specjalistów, zajęcia pozalekcyjne i indywidualne zajęcia rewalidacyjne realizowane w ramach wdrażanych innowacji a także sprzęt rehabilitacyjny.

SZKOLENIE DYREKTORÓW, NAUCZYCIELI I SPECJALISTÓW

W dniach 16 – 19 grudnia 2009 roku przeprowadzono 4-dniowe szkolenie doskonalące i podnoszące umiejętności opracowywania i wdrażania innowacyjnych, indywidualnych programów nauczania oraz pracy z uczniem niepełnosprawnym. W szkoleniu uczestniczyło 36 osób, wśród nich 4 dyrektorów szkół uczestniczących w projekcie, 12 nauczycieli,

4 psychologów, 4 logopedów, 4 tyflopedagogów, 4 surdopedagogów oraz 4 rehabilitantów ruchowych.

Problematyka podejmowana na szkoleniu obejmowała:

- pracę z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych w ponadgimnazjalnych szkołach ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi,
- konstruowanie i ocenianie innowacji pedagogicznych, programów autorskich, programów edukacyjnych oraz indywidualnych programów dla uczniów o specjalnych potrzebach i wymaganiach edukacyjnych

Szkolenie odbyło się w Puławach. Każdemu uczestnikowi szkolenia zapewniono materiały szkoleniowe, dojazd, wyżywienie oraz nocleg. Na zakończenie szkolenia każdy uczestnik otrzymał zaświadczenie o uczestnictwie.

W opinii uczestników potwierdzonej przeprowadzonymi ankietami, szkolenie przyczyniło się do:

- zwiększenia wiedzy w zakresie opracowywania i wdrażania innowacyjnych programów nauczania;
- podniesienia świadomości w zakresie wykorzystania nowoczesnych metod diagnozy i terapii ucznia niepełnosprawnego;
- podniesienia kwalifikacji w zakresie wykorzystania nowoczesnych metod diagnozy i terapii ucznia niepełnosprawnego.

ZAKUP SPRZĘTU REHABILITACYJNEGO

W styczniu 2010 r., zgodnie z harmonogramem realizacji projektu, zakupiony został sprzęt rehabilitacyjny oraz pomoce diagnostyczno-terapeutyczne. Zakupiony sprzęt przekazano w marcu 2010 r. do szkół uczestniczących w projekcie.

Zakupy obejmowały:

- pomoce diagnostyczno-terapeutyczne
 - 4 programy Afasystem, w wersji dla terapeuty, w pakiecie rozszerzonym ;
 - 4 zestawy EEG Biofeedback z laptopem z dyskiem twardym 250 GB z monitorem LCD 19" oraz drukarką laserową do wydruku wyników badań;
- sprzęt rehabilitacyjny:
 - 8 materacy 1-częściowych,
 - 8 materacy składanych,
 - 8 wałków rehabilitacyjnych,
 - 8 piłek z kolcami,
 - 8 drabinek

ROZPOZNANIE MOŻLIWOŚCI ROZWOJOWYCH, ZAINTERESOWAŃ I POTRZEB EDUKACYJNYCH UCZNIÓW NIEPEŁNOSPRAWNYCH UCZESTNICZĄCYCH W PROJEKCIE

Zgodnie z harmonogramem realizacji, na początku stycznia rozpoczęto procedurę wyłonienia specjalistów a następnie rozpoznania możliwości rozwojowych, zainteresowań i potrzeb edukacyjnych uczniów niepełnosprawnych uczestniczących w projekcie. W wyniku realizacji tego działania każdy uczeń niepełnosprawny poddany został 10 godzinnemu badaniu. W trakcie badania zdiagnozowane i rozpoznane zostały możliwości rozwojowe, zainteresowania i potrzeby edukacyjne w zakresie nauk matematycznych, przyrodniczych i technicznych. Badanie zostało przeprowadzone przez wykwalifikowanych specjalistów z doświadczeniem w pracy z młodzieżą niepełnosprawną.

Uczniowie niepełnosprawni uczestniczący w projekcie zostali przebadani przez specjalistów z Poradni Psychologiczno – Pedagogicznej w Łukowie i Międzyrzeczu Podlaskim. Arkusze badania psychologicznego i zawarte w nich zalecenia dla każdego ucznia indywidualnie były podstawą opracowania indywidualnych programów i przydzielenia przez specjalistę, który opracowywał dany program odpowiednich terapii.

Wyniki rozpoznania stanowiły podstawę do opracowania innowacyjnych programów nauczania odpowiadających potrzebom uczniów niepełnosprawnych.

OPRACOWANIE INNOWACJI PROGRAMOWYCH

Na bazie przeprowadzonego rozpoznania opracowano 3 innowacyjne programy nauczania. Założenia innowacje te miały odpowiadać potrzebom edukacyjnym uczniów niepełnosprawnych uczestniczących w projekcie. Elementem każdej opracowanej innowacji był indywidualny program zajęć rewalidacyjnych. Zakres i rodzaj tych zajęć był indywidualnie dostosowany do potrzeb każdego zdiagnozowanego ucznia. Zajęcia rewalidacyjne stanowiły element wsparcia ogólnego dla uczniów niepełnosprawnych. Stanowiły one element kompleksowego oddziaływania na ucznia w klasie integracyjnej.

Założono, że opracowane innowacje dotyczyć będą przedmiotów matematycznych, przyrodniczych i technicznych. Ich realizacja przebiegać będzie na zajęciach pozalekcyjnych, realizowanych w ramach projektu. Dopuszczono możliwość realizacji innowacji na zajęciach lekcyjnych, poza projektem, zgodnie z obowiązującym rozkładem godzin. Założono również, że zajęcia prowadzone będą przez 2 nauczycieli: nauczyciela przedmiotu i nauczyciela wspomagającego, uczestniczyć w nich będą wszyscy uczniowie klas, w których będą one realizowane.

Założono także, że u wszystkich uczniów kształcone będą umiejętności społeczne i kompetencje kluczowe. Uczniowie niepełnosprawni dzięki tym zajęciom nabędą umiejętność współpracy, nawiązywania kontaktów, komunikacji, rozwiązywania problemów, proszenia o pomoc, wyrażania swoich uczuć i potrzeb, rozpoznawania uczuć i potrzeb innych.

W wyniku tego działania powstały:

- Innowacyjny program zajęć pozalekcyjnych dla klasy integracyjnej w zakresie nauk przyrodniczych **„Świat na wyciągnięcie ręki”**

Organizacja zajęć pozalekcyjnych w klasie integracyjnej polegała na odkrywczym podejściu do zagadnień związanych z funkcjonowaniem zjawisk przyrody i życia w niej,

co składało się na innowacyjność tego programu. Program zakładał dużą aktywność uczniów w przeprowadzaniu doświadczeń, praktycznym poznawaniu zjawisk przyrody i życia w niej pod kierunkiem nauczycieli organizujących ten proces (wycieczki, pokazy, prezentacje multimedialne, stwarzanie ciekawych sytuacji dydaktycznych odnoszących się do życia gospodarczego i osobistego). Przedstawione na zajęciach przez nauczycieli do obserwacji zjawiska dotyczące flory, fauny, terenu, ochrony środowiska oraz czynników geograficznych, wzbudzały zainteresowanie wszystkich uczniów, fascynowały i pobudzały do myślenia. Organizacja zajęć w grupach współpracujących pozwalała na to, że każdy uczeń zdrowy i z dysfunkcjami miał możliwości wykazania się w miarę swoich możliwości. W czasie zajęć uczniowie prowadzili dyskusję na określony przez nauczycieli temat, interpretowali wyniki doświadczeń, korzystali ze specjalistycznej literatury, dokonywali pomiarów i obliczeń. Stosowanie w trakcie realizacji zajęć technik aktywizujących (praca z tekstem, dyskusja, gry dydaktyczne, obserwacje i badania, port folio, metoda projektów, gry dydaktyczne, praca w grupach współpracujących, dywanik pomysłów, burza mózgów, metody obserwacyjne, praca z filmem, wycieczki edukacyjne) oraz treści programowe pozwoliły na przygotowanie uczniów biorących udział w realizowanym projekcie do życia we współczesnym świecie, kształcenie umiejętności uczniów do rozpoznawania zagrożeń cywilizacyjnych i przeciwstawianie się im, kształtowanie postawy dbałości o środowisko przyrodnicze oraz o własne zdrowie i sprawność fizyczną.

- Innowacyjny program zajęć pozalekcyjnych w zakresie nauk matematycznych **„Matematyka i fizyka dla każdego”**

Program opracowany został przez długoletnich nauczycieli i dyrektorów szkół, w których realizowano zajęcia w klasach integracyjnych z udziałem uczniów niepełnosprawnych. W programie tym procedury osiągania celów uwzględniały rozpoznanie możliwości uczniów. Na innowacyjność tego programu składały się treści przygotowujące ucznia do wykształcenia umiejętności zrozumienia zjawisk fizycznych w otaczającym świecie, a także zrozumienie zjawisk przyrodniczych oraz procesu wykorzystania zasobów i sił przyrody w życiu gospodarczym, handlu, produkcji i w życiu prywatnym w ujęciu matematycznym. Od nauczyciela prowadzącego zajęcia pozalekcyjne z matematyki i fizyki program wymagał opracowania ćwiczeń praktycznych uwzględniających obliczenia matematyczne w różnych procesach gospodarczych, a także w życiu prywatnym. Proponowana w ramach projektu innowacja polegała również na wykorzystaniu narzędzi technologii informacyjnej oraz metod aktywizujących do realizacji ciekawych zadań z życia codziennego. Dzięki temu programowi matematyka nie odstraszała uczniów, została ukazana jako nauka pożyteczna, ciekawa i przyjazna każdemu.

- Innowacyjny program zajęć pozalekcyjnych dla klasy integracyjnej **„Z komputerem przez życie”**

Na innowacyjność tego programu miał wpływ układ treści programowych, które zakładały poprzez realizację tego programu nabycie przez uczniów klasy integracyjnej umiejętności potrzebnych w życiu osobistym każdego człowieka, w tym zwłaszcza niepełnosprawnego niejednokrotnie poruszającego się na wózku inwalidzkim, bez możliwości kontaktowania się z otoczeniem, który dzięki umiejętnościom posługiwania się komputerem potrafi realizować swoje potrzeby (zakupy przez Internet, kontakty

poprzez pocztę elektroniczną i komunikatory, rejestracja elektroniczna w specjalistycznych poradniach i wyszukiwanie informacji z różnych źródeł itp.). Przy realizacji tego programu w procesie zajęć pozalekcyjnych stosowano metody pracy w grupach współpracujących, grupach partnerskich co pozwoliło uczniom z dysfunkcjami opanować umiejętności posługiwania się komputerem a uczniom zdrowym dawało satysfakcję z pomocy jakiej udzielili koledze niepełnosprawnemu. Nauczyciele na każdej lekcji zmieniali partnera dla ucznia niepełnosprawnego, aby nie znudzić opieką ucznia zdrowego.

WDROŻENIE I REALIZACJA INNOWACJI PROGRAMOWYCH

Realizacja opracowanych innowacji rozpoczęła się w roku szkolnym 2010/2011. Przyjęcie innowacji do realizacji w poszczególnych klasach było zgodne w wymogami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki (Dz. U. Nr 56, poz. 506 z późn. zm.)

Szkoły uczestniczące w projekcie realizowały następujące innowacje:

- Zespół Szkół Nr 2 im. A. Świętochowskiego w Łukowie
 - „Matematyka i fizyka dla każdego”
- Zespół Szkół w Stoczku Łukowskim
 - „Z komputerem przez życie”
 - „Świat na wyciągnięcie ręki”
- Zespół Szkół Ekonomicznych im. M. Dąbrowskiej w Międzyrzecu Podlaskim
 - „Z komputerem przez życie”
- Zespół Szkół Zawodowych Nr 2 im. F. Żwirki i S. Wigury w Białej Podlaskiej
 - „Matematyka i fizyka dla każdego”

Realizację zajęć edukacyjnych i indywidualnych zajęć rewalidacyjnych w ramach innowacji, zakończono z końcem zajęć edukacyjnych roku szkolnego 2011/2012. Łącznie, w ciągu dwóch kolejnych lat szkolnych realizacji innowacji przeprowadzono 606 godzin zajęć edukacyjnych oraz 2366 godzin indywidualnych zajęć rewalidacyjnych. Pozalekcyjne zajęcia edukacyjne, zgodnie z założeniami realizowane były przez dwóch nauczycieli, nauczyciela przedmiotu i nauczyciela wspomagającego. Indywidualne zajęcia rewalidacyjne realizowane były przez wykwalifikowanych specjalistów, zgodnie z potrzebami wynikającymi z indywidualnych programów zajęć rewalidacyjnych. Zajęcia edukacyjne prowadzone były dla wszystkich uczniów klas, w których realizowane były innowacje.

SPOTKANIA ROBOCZE DYREKTORÓW, NAUCZYCIELI I SPECJALISTÓW

W trakcie realizacji innowacji programowych przeprowadzono dwa spotkania robocze dyrektorów szkół, nauczycieli i specjalistów realizujących zajęcia w ramach innowacji.

Pierwsze spotkanie, które odbyło się w dniach 21-22.10.2010, było poświęcone wymianie informacji oraz doświadczeń pomiędzy dyrektorami, nauczycielami i specjalistami pracującymi w projekcie a specjalistami realizującymi programy zajęć rewalidacyjnych w Zespole Szkół Specjalnych w Rzeszowie. W szkoleniu uczestniczyło 36 osób: dyrektorzy, nauczyciele, i specjaliści biorący udział w projekcie. Każdy z uczestników szkolenia miał zapewnione materiały szkoleniowe, wyżywienie, nocleg oraz transport. Tematem wprowadzającym do warsztatów był temat edukacji włączającej. Podczas warsztatów roboczych nauczyciele i specjaliści nabyli umiejętności w zakresie technik prowadzenia zajęć z uczniami niepełnosprawnymi w klasach integracyjnych oraz w procesie realizacji indywidualnych zajęć rewalidacyjnych.

Oprócz prezentacji multimedialnych prezentowany był na żywo sprzęt (EEG Biofeedback) a także pokaz zajęć z uczniami niepełnosprawnymi z wykorzystaniem metody Tomatis.

Spotkanie służyło wypracowaniu wniosków do pracy w ramach realizowanych innowacji.

Drugie spotkanie robocze pod hasłem „Efekty i wyniki pracy w ramach projektu” odbyło się w dniach 15-16.09.2011r. W spotkaniu uczestniczyli dyrektorzy wybranych do projektu szkół, nauczyciele przedmiotów realizowanych programów zajęć pozalekcyjnych w klasach integracyjnych oraz specjaliści realizujący zajęcia rewalidacyjne w zakresie projektu. Ogółem 36 osób. Przedstawiciele każdej szkoły prezentowali efekty dotychczasowej pracy z uczniami niepełnosprawnymi biorącymi udział w zajęciach pozalekcyjnych realizowanych w klasach integracyjnych i w zajęciach rewalidacyjnych, a także metody pracy z uczniami niepełnosprawnymi w klasie integracyjnej i indywidualnie. W drugim dniu spotkania w zorganizowanych przez organizatorów warsztatach wypracowano wnioski do dalszej pracy w kolejnym etapie realizacji projektu.

REZULTATY I WNIOSKI

Osiągnięcie rezultatów założonych w projekcie monitorowane było za pomocą ankiet, testów kompetencji i innych technik badawczych i monitorujących. Szczegółowa analiza tych rezultatów i osiągnięcia wskaźników projektu opisana jest w raporcie ewaluacyjnym projektu.

Z przeprowadzonych testów kompetencji i ankiet wynika, że uczniowie uczestniczący w projekcie nabyli umiejętności społeczne i kompetencje kluczowe.

Uczniowie stwierdzili, że dzięki uczestnictwu w zajęciach projektowych w dużym stopniu zwiększyła się ich umiejętność współpracy i pracy w zespole, wzrosła chęć samodzielnego rozwiązywania zadań i problemów. Zajęcia projektowe pomogły im w nawiązywaniu kontaktów z rówieśnikami i wyrażaniu swoich uczuć i potrzeb.

Na podstawie przeprowadzonych ankiet ewaluacyjnych widać, że zdaniem uczniów uczestnictwo w zajęciach projektowych pomogło im uzyskać lepsze wyniki w nauce. Nauczyciele realizujący zajęcia w projekcie twierdzą, że uczniowie nabyli nowe umiejętności matematyczne, fizyczne, informatyczne, a także nowe umiejętności i doświadczenie w dziedzinie biologii, chemii i geografii. Nastąpił wzrost wiedzy, zwiększyła się samoocena dotycząca zwiększenia swoich szans na zdanie matury. Zajęcia rozwinęły umiejętność logicznego myślenia i wyciągania wniosków, wzrosła wiara we własne siły, wzrosło zainteresowanie danym przedmiotem i motywacja do udziału w zajęciach. Nastąpił rozwój umiejętności logicznego myślenia i analizowania - wyższy poziom zdolności myślenia abstrakcyjnego, interpretowania treści i wnioskowania. Nastąpiło zwiększenie samodzielności i motywacji poprzez współzawodnictwo. Poprawiła się koncentracja uwagi i asertywność. Poznano różne sposoby rozwiązywania sytuacji konfliktowych, uczniowie lepiej odnajdują swoją pozycję w grupie. Nauczyli się określania swoich mocnych i słabych stron oraz radzenia sobie ze stresem i napięciem emocjonalnym. Zajęcia projektowe przyczyniły się do uspołecznienia uczniów niepełnosprawnych i wykształcenia umiejętności interpersonalnych.

Prowadzone, w ramach projektu dla uczniów niepełnosprawnych indywidualne zajęcia rewalidacyjne, przy zastosowaniu nowoczesnych metod diagnozy i terapii, poprawiły ich efekty nauczania, podniosły ich wyniki w nauce. Udział w zajęciach projektowych pomógł uczniom w uzyskaniu lepszych wyników w nauce. Uczniowie uznali prowadzone zajęcia oraz stosowane metody w ramach zajęć rewalidacyjnych za bardzo atrakcyjne.

Dzięki prowadzonym indywidualnym zajęciom rewalidacyjnym u uczniów niepełnosprawnych nastąpiła lepsza sprawność manualna, szybsze tempo pracy, zmotywowanie do samodzielnej pracy oraz zwiększyły się u uczniów umiejętności pracy w zespole. Zwiększyły się umiejętności interpersonalne, szczególnie w zakresie współdziałania z nauczycielami. Poprawiła się koncentracja uwagi na wykonywanych ćwiczeniach. Nastąpił wzrost dotychczasowej wiedzy i umiejętności oraz wzrost samooceny w zakresie rozwiązywania zadań praktycznych i teoretycznych. Uczniowie niepełnosprawni zwiększyli poczucie swojej wartości, nauczyli się budowania w relacjach z innymi pozytywnej atmosfery, poczucia bezpieczeństwa i klimatu zaufania. Uczniowie nauczyli się autoprezentacji i kształtowania własnego wizerunku, konstruktywnego podejścia do błędów, radzenia sobie z niepowodzeniami oraz nabyli umiejętność przyznawania się do błędów. Poprawiała się ich sprawność ruchowa, fizyczna, koncentracja uwagi, rozumienie treści pytań i formułowanie odpowiedzi. Radość z własnych sukcesów, lepsze uświadomienie własnych praw, wzrost samooceny i akceptacja własnej

sytuacji. Uczniowie nabyli wiedzę jak radzić sobie ze stresem, nadmiernym napięciem oraz jak organizować sobie czas wolny.

Działania projektowe pozostają nie bez wpływu na kadre nauczycielską i specjalistów pracujących w projekcie. Skutecznie podnieśli swój poziom wiedzy, nabyli nowe doświadczenia, które wykorzystują w pracy nie tylko w zajęciach projektowych. Wszyscy nauczyciele i specjaliści pracujący w projekcie zwiększyli swoją świadomość w zakresie wykorzystania nowoczesnych metod diagnozy i terapii.

Dzięki wyposażeniu szkół w sprzęt rehabilitacyjny i pomoce diagnostyczno-terapeutyczne nastąpiła poprawa warunków nauki uczniów niepełnosprawnych w szkołach uczestniczących w projekcie.

Z realizacji projektu wypływają następujące wnioski.

- Klasy integracyjne są częścią nowoczesnej szkoły, twórczej i przyjaznej, będącej miejscem naturalnej nauki tolerancji, wrażliwości, otwartości i akceptacji. Kształtują wiarę we własne siły, odwagę twórczego działania, umiejętności poszanowania własnej i cudzej godności.
- Wielu uczniów niepełnosprawnych mogłoby uczyć się w szkołach masowych, gdyby tylko stworzono w nich odpowiednie dla nich warunki nauki. Aby to było możliwe należałoby w szkołach masowych zatrudnić nauczycieli o stosownych kwalifikacjach, wyposażyć szkoły w specjalistyczny sprzęt oraz stworzyć innowacyjne programy dla potrzeb uczniów niepełnosprawnych na poziomie szkół ponadgimnazjalnych. Zainteresowane realizacją nauczania integracyjnego szkoły potrzebują wsparcia. Wsparcie szkół powinno obejmować
 - zapewnienie nauczycielom metodycznej pomocy w zakresie wdrażania innowacyjnych programów nauczania dostosowanych do indywidualnych potrzeb i możliwości uczniów niepełnosprawnych,
 - zatrudnianie w szkołach ponadgimnazjalnych specjalistów: pedagogów, psychologów, rehabilitantów ruchowych, logopedów,
 - organizowanie dodatkowych i indywidualnych zajęć rewalidacyjnych,
 - zwiększanie samodzielności uczniów niepełnosprawnych, przygotowywanie do wyboru dróg życiowych w tym kontynuowania edukacji na miarę ich rzeczywistych możliwości,
 - integrowanie młodzieży przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych mających na celu skuteczną pomoc w osiągnięciu dojrzałości w różnych sferach funkcjonowania przy jednoczesnym lepszym poznawaniu siebie nawzajem, nawiązywaniu bliższych kontaktów, uznawaniu własnych słabości i mocnych stron.

Spotkania robocze kadry kierowniczej szkół, nauczycieli i specjalistów pracujących w projekcie były okazją do dyskusji i formułowania wniosków do przyszłej pracy. Wnioski te niejednokrotnie miały charakter ogólny, odnoszący się do możliwości kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkołach ogólnodostępnych. Szkoły takie powinny zapewnić możliwości kształcenia tych uczniów na odpowiednio wysokim poziomie. Powinny sprostać niełatwym potrzebom, oczekiwaniom i wyzwaniom. W tym celu należy:

- doposażyć szkoły ogólnodostępne w sprzęt specjalistyczny i środki dydaktyczne odpowiednie, ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne uczniów niepełnosprawnych celem przygotowania szkoły

do realizacji zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego oraz w celu likwidacji barier architektonicznych,

- szkoły powinny opracować plany doskonalenia zawodowego z uwzględnieniem potrzeb w zakresie realizacji kształcenia w integracji z uczniami pełnosprawnymi w klasach ogólnodostępnych młodzieży z orzeczeniem o niepełnosprawności,
- przy realizacji indywidualnych programów rewalidacyjnych należy na bieżąco odnosić się do szczegółowej analizy orzeczeń i opinii Poradni Psychologiczno – Pedagogicznej w celu optymalnego zlikwidowania skutków niepełnosprawności uczniów objętych projektem,
- rozszerzyć współpracę nauczycieli i specjalistów objętych projektem z nauczycielami przedmiotów i zajęć pozalekcyjnych oraz dyrekcją szkoły w celu wytworzenia życzliwej atmosfery poprzez tworzenie ciekawych sytuacji wychowawczych wokół akceptacji młodzieży niepełnosprawnej przez społeczność szkolną,
- monitorować skuteczność realizowanych indywidualnych programów rewalidacyjnych, a także klasowych programów zajęć pozalekcyjnych oraz ich odniesienie na efekty mające wpływ na likwidację skutków niepełnosprawności każdego ucznia niepełnosprawnego oraz wszechstronny rozwój uczniów pełnosprawnych.

PODSUMOWANIE

W dniu 27 czerwca 2012r. zorganizowano Konferencję podsumowującą projekt. W spotkaniu uczestniczyli dyrektorzy szkół, specjaliści, nauczyciele a także przedstawiciele rodziców i uczniów, władz Powiatu Łukowskiego i personel zarządzający projektem. Wszyscy byli zgodni, że realizowany projekt przyniósł wiele korzyści, dla uczniów, nauczycieli i specjalistów, dyrektorów szkół i samych szkół. W dyskusji podsumowującej projekt podkreślano, że klasy integracyjne umożliwiają pełne uczestnictwo uczniów niepełnosprawnych w życiu i rozwoju społecznym dzięki obcowaniu z rówieśnikami i akceptacją odmienności drugiego człowieka, stwarzają warunki do wspólnego rozwoju uczniów zdolnych, przeciętnych, zaniedbanych wychowawczo, czy opóźnionych w rozwoju. Nauczyciele zajęć pozalekcyjnych realizujących wybrane przez szkołę indywidualne programy dostrzegają istotną poprawę w funkcjonowaniu społecznym uczniów objętych wsparciem. Udział uczniów w zajęciach prowadzonych w małych grupach umożliwił nauczycielom indywidualne traktowanie każdego dziecka, pozwolił na nawiązanie bliższych relacji i pracę w spokojnej, przyjaznej atmosferze. Takie warunki były bardziej sprzyjające otwarciu się uczniów, co pomogło im lepiej poznać siebie, swoje mocne strony i zwiększyło świadomość przeżywanych emocji, a to z kolei wpłynęło na kontrolę własnych zachowań i w konsekwencji nauczyło lepiej radzić sobie ze stresem. Nauczyciele zauważają, że uczniowie nie tylko z przyjemnością biorą udział w zajęciach dodatkowych, ale także chętniej uczestniczą w lekcjach, przełamują strach przed występowaniem i podejmują kolejne zadania. Łatwiej też nawiązują relacje z rówieśnikami, lepiej się czują w szkole i są akceptowani przez kolegów.

Liczna grupa specjalistów prowadzących zajęcia rewalidacyjne zaobserwowała, że w wyniku projektowych zajęć udało się usprawnić u uczniów grafomotorykę, pamięć słuchową, koordynację wzrokowo-ruchową, a także koncentrację. Ponadto, ważnym osiągnięciem uczniów wykazujących wcześniej trudności szkolne było poprawienie ocen, a także pomyślna promocja do następnej klasy czy ukończenie szkoły.

Uczestnicy projektu podkreślali, że istotnym elementem były szkolenia nauczycieli, które pomogły im włączyć się w nurt zmian związanych z nową regulacją prawną dotyczącą opieki psychologiczno-pedagogicznej. Dyrektorzy szkół uczestniczących w projekcie stwierdzili, że udział szkoły w projekcie miał istotny wpływ na wzrost świadomości wśród nauczycieli w zakresie zrozumienia i pracy na rzecz ucznia z niepełnosprawnością. Możliwość udziału w projekcie dała nauczycielom szansę poznawania nowych metod, przez co ich nauczanie było bardziej ciekawe i lepsze.

Ważnym rezultatem uczestnictwa w projekcie było włączenie w większym niż do tej pory zakresie rodziców uczniów, w tym i uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. W wyniku obserwowanych działań zwłaszcza na zajęciach indywidualnych rodzice zaczęli poszukiwać różnych dróg pomocy dla swoich dzieci.

Podsumowując projekt koordynator podkreślił, że realizacja projektu "Innowacyjne programy nauczania - pilotaż w ponadgimnazjalnych szkołach ogólnodostępnych z oddziałami integracyjnymi" była dla wszystkich uczestników doświadczeniem pozytywnym. Uczniowie mieli dodatkową możliwość skorzystania z profesjonalnej pomocy nauczycieli i specjalistów w pokonaniu swoich ograniczeń i niepokojów, do budowania wiary we własne siły, odkrywania talentów, do rozwoju na miarę możliwości. Nauczyciele i specjaliści mogli podnieść swoje kwalifikacje, zdobyć doświadczenie w pracy w klasach integracyjnych i w pracy indywidualnej

z uczniem niepełnosprawnym. Szkoły odniosły korzyści w zakresie wyposażenia ich w dodatkowe pomoce dydaktyczne oraz nabyły umiejętności organizacyjne klas integracyjnych. Projektodawcy mają poczucie dobrze spełnionego obowiązku wiedząc, że wiele jest jeszcze do zrobienia a szczególnie w zakresie potrzeb lokalowych i wyposażenia placówek. Projektodawcy są jednocześnie otwarci do współpracy ze wszystkimi szkołami, które podejmą wyzwania organizowania kształcenia uczniów niepełnosprawnych w szkołach ogólnodostępnych.

Uczestnicy konferencji zgodnie stwierdzili, że doświadczenia z realizacji pilotażowego projektu powinny wykorzystywane w dalszej pracy. Rozwiązania zaproponowane w projekcie powinny być realizowane w codziennej pracy i nie mieć tylko charakteru pilotażowego, jednorazowego.

Właściwa realizacja projektu nie byłaby możliwa bez pełnego zaangażowania kadry nauczycieli i specjalistów realizujących zadania projektowe, bez wsparcia i zaangażowania dyrekcji szkół, bez profesjonalizmu firm i instytucji zaangażowanych w projekt, wreszcie bez wsparcia ze strony władz Powiatu Łukowskiego i Instytucji Pośredniczącej.

Wszystkim osobom, firmom i instytucjom zaangażowanych w realizację projektu składamy serdeczne podziękowania wyrażając przekonanie, że projekt „Innowacyjne programy nauczania – pilotaż w ogólnodostępnych szkołach ponadgimnazjalnych z oddziałami integracyjnymi” jest istotnym elementem zmian poprawiających warunki i efekty kształcenia ucznia niepełnosprawnego w ponadgimnazjalnej szkole ogólnodostępnej.